

Мемлекеттік орман қоры учаскелерінде кеспеағаштар іріктеу және оларды бағалау жөніндегі нұсқаулықты бекіту туралы

Күшін жойған

Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрінің м.а. 2010 жылғы 18 қарашадағы № 719 Бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2010 жылы 23 желтоқсанда № 6704 тіркелді. Күші жойылды - Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрінің 2012 жылғы 17 қаңтардағы № 10-1/18 бұйрығымен

Ескерту. Бұйрықтың күші жойылды - ҚР Ауыл шаруашылығы министрінің 2012.01.17 № 10-1/18 (қол қойылған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) бұйрығымен.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2003 жылғы 22 желтоқсандағы № 1287 қаулысымен бекітілген мемлекеттік орман қоры учаскелерінде өсіп тұрған сүректі босату ережесінің 17-тармағына сәйкес, **БҰЙЫРАМЫН:**

1. Қоса беріліп отырған Мемлекеттік орман қоры учаскелерінде кеспеағаштар іріктеу және оларды бағалау жөніндегі нұсқаулық бекітілсін.

2. «Мемлекеттік орман қоры учаскелерінде кеспеағаштар іріктеу және оларды бағалау жөніндегі нұсқаулықты бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігі Орман және аңшылық шаруашылығы комитеті төрағасының 2004 жылғы 2 наурыздағы № 32 (Нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 2755 болып тіркелген, Қазақстан Республикасы орталық атқарушы және өзге де мемлекеттік органдарының нормативтік құқықтық актілер Бюллетенінде 2004 жылы № 25-28, 956-құжат жарияланған) бұйрығының күші жойылды деп танылсын.

3. Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігі Табиғат ресурстарын пайдалану стратегиясы департаменті (Ж.Ы. Омаров) заңнамада белгіленген тәртіппен осы бұйрықтың Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінде мемлекеттік тіркелуін қамтамасыз етсін.

4. Осы бұйрық алғаш ресми жарияланғаннан кейін он күнтізбелік күн өткен соң қолданысқа енгізіледі.

М и н и с т р д і н

міндетін атқарушы

Е. Аман

Қ а з а қ с т а н

Р е с п у б л и к а с ы

А у ы л

ш а р у а ш ы л ы ғ ы

м и н и с т р і н і ң

м . а .

Мемлекеттік орман қоры учаскелерінде кеспеағаштар іріктеу және оларды бағалау жөніндегі нұсқаулық

1. Жалпы ережелер

1. Осы мемлекеттік орман қоры учаскелерінде кеспеағаштар іріктеу және оларды бағалау жөніндегі нұсқаулық (бұдан әрі - Нұсқаулық) Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2003 жылғы 22 желтоқсандағы № 1287 қаулысымен бекітілген мемлекеттік орман қоры учаскелерінде өсіп тұрған сүректі босату ережесінің 17-тармағына сәйкес әзірленді және мемлекеттік орман қоры учаскелерінде кеспеағаштар іріктеу және оларды бағалау тәртібін айқындайды.

2. Осы Нұсқаулықта мынадай негізгі ұғымдар пайдаланылады:

- 1) кәделік сүрек - қабықсыз дөңгелек ағаш материалдары. Кәделік сүрекке мына шарттарға сай келетін ағаш діңінің қиындылары жатады: қабықсыз жоғарғы кесігінің диаметрі кемінде 3 сантиметр (бұдан әрі - см); берілетін қолданыстағы нормалардан аспайтын сүрек кемістіктері;
- 2) мөлдек - бағалық белгілермен және мөлдек бағаналармен табиғи күйінде шектелген ағаш кесуді ұтымды пайдалануға арналған кеспеағаштың бір бөлігі;
- 3) технологиялық ағаштар - негізінен сүрек жаңқасын алуға арналған қабығы алынбаған дің қиындылары;
- 4) отындық ағаш - үй жылытуға арналған қабығы алынбаған сүрек қиындылары;
- 5) бұтақ қоры - қалыңдығы 3 см және одан да қалың дің бұталар қоры;
- 6) шөпшек пен өрім қоры - қалыңдығы 2-4 см (шөпшек) және 2 см жұқа (өрім) бөрікбасы бұталарының қоры;
- 7) кәделік сүрек ірілігінің санаттары (ірі, орташа, ұсақ) - қабықсыз жоғарғы кесігіндегі ірі ағаш материалдарының диаметрі бойынша айқындалады;
- 8) кеспеағаш аймағы - ағаш кесудің барлық түрлері үшін бөлінген немесе ағаштары кесілу сатысындағы орман учаскесі;
- 9) сүректің жалпы қоры - сүрек діңдері мен бөрікбасынан дайындалатын сүрек көлемі;
- 10) кеспеағаштарды таксациялау кезінде ескерілетін қалдықтар - кәделік қиындылар мен ұшарбасының көлемі;
- 11) бағалау (таксациялау) телімі - көршілес орман қоры учаскелерінен бағалау (таксациялау) сипаттамасы бойынша ерекшеленетін орман қорының

б а с т а п қ ы е с е п ө л ш е м і ;

12) сүректің тауарлық (өнімді) қоры - қалдықтарды қоспағанда жалпы қор б ө л і г і .

3. Сүрек дайындау ағаш кесудің мына түрлерін жүргізу тәртібімен жүзеге а с ы р ы л а д ы :

1) өсіп-жетілген және толысып піскен ағаштарда басты мақсатта пайдалану ү ш і н а ғ а ш к е с у ;

2) аралық мақсатта пайдалану үшін кесу (орманды күтіп-баптау мақсатында кесу, іріктеме санитариялық кесу және құндылығы шамалы орман екпелерін, сондай-ақ қорғаныштық, су қорғау және басқа да функцияларынан айырыла бастаған екпелерді қайта жаңартуға байланысты кесу, тал күйіндегі жекелеген а ғ а ш т а р д ы к е с у) ;

3) өзге мақсаттарда кесу (жаппай санитариялық кесу, су тораптарын, құбыр желілерін, жолдар салуға байланысты; орман соқпақтарын, өртке қарсы жыралар қазу; жарамды қоқыстарды тазалау; өзге де мақсаттар үшін кесу).

4. Мемлекеттік орман қоры учаскелерін басты мақсатта, аралық мақсатта пайдалану үшін ағаш кесуге және өзге де кесулерге, сүрек, шайыр және ағаш сөлдерін, арзан қолды сүрек ресурстарын дайындауға әзірлеу кезінде мына ж ұ м ы с т а р жү р г і з і л е д і :

1) басты мақсатта пайдалану үшін ағаш кесу, аралық мақсатта пайдалану және өзге де кесулер, сондай-ақ сүрек, шайыр және ағаш сөлдерін, арзан қолды сүрек ресурстарын дайындау жүргізілетін учаскелерді қаз-қалпында іріктеу және р е с і м д е у ;

2) дайындауға арналған орман ресурстарының мөлшерін, материалдық және а қ ш а л а й б а ғ а с ы н а й қ ы н д а у .

5. Кеспеағаштарды бөлу мен бағалауды (таксациялауды) мемлекеттік орман иеленуші жүзеге асырады.

2. Есепке алу түрлері

6. Түбірімен босатылатын сүректі есепке алу кесу тәсілдеріне байланысты:

1) алаңы бойынша (жаппай кесудің барлық түрлері кезінде қолданылады);

2) кесуге тағайындалатын ағаштар саны бойынша жүргізіледі.

Кесуге тағайындалатын ағаштар саны бойынша есепке алу: іріктеп ерікті (бұдан әрі - іріктеп кесу), біртіндеп, екі мәрте біртіндеп және жолақтап біртіндеп (бұдан әрі - біртіндеп кесу) кесу; сүректің орташа диаметрі 8 см және одан да жуан болған кезде сирету, жол

аршу үшін кесу;
іріктеп санитарлық кесу (жас талдардың кеуіп қалғандарын кесуден басқа);
жалғыз-жарым ағаштарды кесу кезінде қолданылады.

Ағаштар саны бойынша босатылатын сүректі есепке алу кезінде кесуге тағайындалатын ағаштар алдын-ала:

3) дайындалған ағаш материалдарының саны бойынша таңбаланады.

Дайындалған ағаш материалдарының саны бойынша есепке алу, егер кесілуге тиіс сүрек қорын алдын-ала айқындау мүмкін болмаса:
жарықтандыру мен тазарту кезінде;

егер кесуге тағайындалатын сүректің орташа диаметрі кемінде 8 см болса,
сирету және жол аршу үшін кесу кезінде;
жас талдардың кеуіп қалғандарын кесу, желопырық, құйын соғу, құлап қалған ағаштарды жинау кезінде жүргізіледі.

Жергілікті халықты сүрек отынымен тегін қамтамасыз ету үшін мемлекеттік орман иеленуші айқындайтын кеспеағаштардан тыс жерлердегі қоқысты тазалау кезінде (кеспеағаштардан тыс жерде табиғи жолмен құлап жатқан және өнеркәсіптік мақсатта дайындалмайтын сүректің қалдығы (діндері мен бұталары) оны босату «Ағаш кесу мен орман билетінің нысандарын және Ағаш кесу мен орман билетін есепке алу, сақтау, толтыру және беру ережесін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігі Орман және аңшылық шаруашылығы комитеті Төрағасының 2005 жылғы 4 сәуірдегі № 93 (Нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 3626 бұйрығымен бекітілген ағаш кесу билеттерінде дайындауға жататын сүрек мөлшері көрсетіліп жүргізіледі. Бұл жағдайда орман иеленуші ағаш кесу билетінде көрсетілген мөлшерден көп дайындай алмайды.

Арзан қолды сүрек ресурстарын босату әдетте олардың мөлшерін ескере отырып жүргізіледі.

7. Есепке алудың барлық түрі жағдайында босатылуға тиіс сүрек мөлшері тығыз текше метрмен (бұдан әрі – м³) айқындалады. Сексеуіл сүрегін босату кезінде массаны тоннамен есепке алуға рұқсат етіледі.

8. Орман ресурстарын дайындалған өнім мөлшері бойынша босату кезінде өлшеудің мынадай бірліктері қолданылады:

- 1) декалитрлер - сүрек сөлдері үшін;
- 2) тығыз м² - бұталар және бөрене күйіндегі ағаш материалдары үшін;
- 3) құрастыру м³ - кесу қалдықтары, шөпшек, бұталық жем, қылқан жапырақтылар табандары үшін;
- 4) тонналар - шайыр, қабық үшін;

5) дана - шыбықтар мен шөпшектерден, тал шыбығынан, сондай-ақ жаңажылдық шыршалардан жасалған ұсақ сұрыптар үшін.

3. Кеспеағаштар іріктеу кезінде жүзеге асырылатын іс-шаралар (жұмыстар)

9. Кеспеағаштар іріктеу жөніндегі жұмыстар басталмас бұрын мемлекеттік орман иеленушілер мынадай әзірлік жұмыстарын жүргізеді:

1) мынадай орман өсіруді жоспарлау материалдарына талдау жасалады және қажет болған жағдайда пысықталады:

басты мақсатта пайдалану үшін ағаш кесу, орманды күтіп-баптау мақсатындағы кесу, санитарлық кесу, жалғыз-жарым ағаштарды жинау және қ о қ ы с т ы ж о ю в е д о м о с ы ;

қайта жаңартуға тағайындалған учаскелер; шырын ағызуда тұрған және шырын ағызуға жобаланатын екпелер, мемлекеттік орман қорын есепке алу және оның сипаттамасы жөніндегі басқа да м а т е р и а л д а р ;

2) жұмыс көлемі белгіленеді және кеспеағаш қорына бірінші кезекте енгізілуге тиіс алаңдар анықталады (жай-күйі бойынша кесуді қажет ететін толысып піскен және бүлінген бітік өскен ағаштар, өткен жылдардың толық кесілмеген ағаштар мен басталмаған кеспеағаштары, шырын ағызудан алынған екпелер, сондай-ақ басқа мақсаттарда пайдалану үшін берілуіне байланысты тазартылуға тиіс алаптарда өсіп келе жатқан бітік өскен ағаштар);

3) осы Нұсқаулықтың 1-қосымшасына сәйкес нысан бойынша сүрек дайындау үшін әрбір мемлекеттік орман иеленушіге, орманшылыққа немесе ұзақ мерзімді орман пайдалануға берілген мемлекеттік орман қоры учаскелеріне тұқымдарының топтары бойынша (қылқан жапырақты ағаштар, жұмсақ жапырақты ағаштар, қатты жапырақты ағаштар, сексеуілдер, бұталар), кесу түрлері: басты мақсатта пайдалану үшін ағаш кесу, аралық мақсатта ағаш кесу (түрлері бойынша), басқа да кесулер бойынша (мақсаты бойынша) кеспеағаштар і р і к т е у ж о с п а р ы ж а с а л а д ы .

Іріктеу жоспарын орманшы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2005 жылғы 14 ақпандағы № 141 қаулысымен бекітілген мемлекеттік орман қоры учаскелерінде ағаш кесу ережесіне (бұдан әрі – ағаш кесу ережесі) сәйкес орман орналастыру материалдарының негізінде жасайды және оны мемлекеттік орман иеленуші - ұйымның басшысы бекітеді.

10. Іріктеуге белгіленген орман учаскелері алдын-ала нақты күйінде тексеріледі. Егер бұл ретте нәтижесінде орман өсіруді жоспарлау деректерімен екпелер кесуге бөлінбеуі мүмкін елеулі алшақтықтар (басым тұқымның жасының

асырып көрсетілуі, оның дұрыс белгіленбеуі) байқалатын болса, бұл учаскелер кесу үшін жабылады және олардың орнына басқалары іріктеледі. Сонымен бірге осындай учаскелерге орман өсіруді жоспарлау материалдарында байқалған қателіктердің сипаты туралы акт жасалады.

11. Кеспеағаштар іріктеу әдетте қар жоқ кезеңде жүргізіледі:

- 1) басты мақсатта пайдалану үшін ағаш кесу бойынша - кеспеағаш кесуге т ү с у д е н 2 ж ы л б ұ р ы н ;
- 2) аралық пайдалану үшін ағаш кесу бойынша - кесуге дейін 1 жыл бұрын;
- 3) өзге кесулер бойынша - нақты қажеттілігі бойынша.

12. Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігі Орман және аңшылық шаруашылығы комитеті Төрағасының 2004 жылғы 9 қарашадағы № 235 бұйрығы мен бекітілген мемлекеттік орман қоры учаскелерінде ағаш кесу орындары мен дайындалған сүректі куәландыру ережесіне сәйкес жүргізіледі.

Арзан қолды сүрек ресурстарын дайындау үшін алаптарды шектеу әдетте жү р г і з і л м е й д і .

13. Жалғыз-жарым ағаштарды кесу, құрылыстар мен ғимараттарға іріктелген учаскелерде жекелеген ағаштарды кесу кезінде, сондай-ақ шекарасы осы учаскелерді іріктеу кезінде айқындалған құндылығы шамалы орман екпелерін қайта жаңартуға арналған учаскелерді тазарту кезінде алаптарды шектеу жү р г і з і л м е й д і .

14. Кеспеағаштар алаптарын шектеу жөніндегі жұмыстар:

- 1) анық орамдық соқпақтармен, шекаралық сызықтармен, бағалау (таксациялау) нысаналарымен және орман өскен жерлермен шектелмеген жақтарын қоспағанда, нысаналар орнатуды;
- 2) кеспеағаштар бұрыштарына орман шаруашылығы белгілерін (бағаналарын) қ о ю д ы ;
- 3) сызықтарды өлшеп алуды, олардың арасындағы бұрыштарды және еңіс бұрыштарын өлшеуді, сондай-ақ орамдық соқпақтармен, бағалау (таксациялау) нысаналарымен немесе басқа да тұрақты бағдарлармен геодезиялық байлауды қ а м т и д ы .

15. Жазық жерлердегі кеспеағаштар негізінен тік бұрышты нысандағы кеспеағаштар түрінде іріктеледі, ал таулы ормандарда олардың шекарасы рельефтің сипатына байланысты белгіленеді. Теріс пішінді бағалау (таксациялау) телімдері, егер олардың көлемі қолданыстағы Кесу ережелерімен белгіленген кеспеағаштардың шекті мөлшерінен асып кетпесе, кесуге толықтай іріктеледі. Орамда кесуге бір мезгілде бірнеше бөлек телімдер іріктелуі мүмкін, бұл үшін олардың жиынтық көлемі кеспеағаштың белгіленген мөлшерінен асып кетпеуі керек (мысалдар осы Нұсқаулықтың 2-қосымшасында 1 және 2-сұлбаларда к е л т і р і л г е н) .

16. Жаппай кеспеағаш кесулеріне бөлінетін кеспеағаштар нысаналарында барлық кіші өлшемді ағаштар (диаметрі 16 см және одан да үлкен ірі ағаштар бөлек қала береді) оларды кеспеағаш жағына қарай қаратып шабылады. Нысанаға іргелес ағаштарда белгі қойылады.

Біртіндеп және іріктеп кесуге, сондай-ақ орманды күтіп-баптау мақсатындағы кесуге іріктелетін кеспеағаштардың нысаналарында ағаштар негізінен кесілмейді, ал нысаналар бұтақтар мен шыбықтарды кесу және бұтаны жинау есебінен т а з а р т ы л а д ы .

17. Кеспеағаштардың шекарасын суретке түсіру және белгілеу буссольдің, гониметрдің немесе басқа да геодезиялық аспаптардың көмегімен, ал сызықтардың өлшемі - өлшеу жолағымен немесе ұзындығы 20 метр (бұдан әрі - м) және одан да ұзын болат рулеткамен жүргізіледі.

Кеспеағаштар іріктеу кезіндегі қателіктер:
сызықтарды өлшеу кезінде - 200 м 1 м;
бұрыштарды өлшеу кезінде - 1 градустан аспауға тиіс.

18. Қажет болған жағдайда кеспеағаштар мөлдектерге бөлінеді, б ұ л ү ш і н :

1) бір кеспеағаштан сүрек босатуды әртүрлі ағаш дайындаушы жүргізуі;
2) кеспеағаштың жекелеген бөліктері еңістердің тіктігі бойынша 10 градус-артық болатын таулы жағдайларда тіктігі бойынша бөлінетін ең аз мөлшерлі алқап 1 гектардан кем болмауға тиіс.

Әрбір кеспеағашта телімдердің нөмірленуі бөлек жүргізіледі.

19. Кеспеағаштың жекелеген бөліктерінде Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес сақтау көзделген мөлшерде өсе алатын өспе мен тал болған жағдайда өспе мен тал учаскелері табиғи күйінде шектеледі және кеспеағаш а б р и с і н е ж а з ы л а д ы .

20. Бағалау (таксациялау) дәлдігін арттыру мақсатында кеспеағаштар (телімдер) бітік өскен ағаштардың біртектілігі бойынша бағалау (таксациялау) телімдеріне бөлінеді. Кеспеағаштарды (телімдерді) бағалау (таксациялау) т е л і м д е р і н е б ө л у :

1) егер кеспеағаштың (телімнің) әртүрлі бөліктерінде құрамның кемінде екі өлшемі бар бір немесе бірнеше тұқым биіктіктерінің разрядтары бір немесе одан да көп разрядқа ерекшеленген;

2) кеспеағаштың (телімнің) жекелеген бөліктерінің бағалау (таксациялау) сипаттамасында: қор бойынша 15% астам, құрамы бойынша - 2 өлшемнен астам айырмашылық болған жағдайларда жүргізіледі.

Бағалау (таксациялау) телімінің ең аз алабы кеспеағаш (телім) алабы 10 гектарға дейін болған жағдайда 0,5 гектар және кеспеағаш (телім) алабы 10 гектар және одан да көп болған жағдайда - 2,0 гектар болып белгіленеді.

Кеспеағаш (телім) шегіндегі бағалау (таксациялау) телімдері абристе нөмірленеді, олардың қаз-қалпындағы шекарасы нысаналармен шектелмейді, оларға тек белгілер ғана қойылады.

21. Кеспеағаштардың (телімдердің) бұрыштарында диаметрі 12-16 см бағаналар қойылады. Бағаналар 0,7 м тереңдікте жерге көміледі. Бағананың жер бетіндегі биіктігі 1,3 м болуға тиіс. Жол бойына жақын маңда бағаналар айқыш-ұйқыш табан ағашпен бекітіледі.

Кеспеағаш (телім) жоғарғы жақтары екі орам етіп таралады. Таралымның астынан тиісті жазуы бар «терезе» - жұмсақ ойым Нұсқаулықтың 3-қосымшасына сәйкес қалдырылады. Кесілген жылына қарамастан екі немесе бірнеше аралас кеспеағаш (телім) бұрыштардың бір нүктесінде үйлескен жағдайда жазбалар үшін тиісті мөлшердегі «терезелері» бар бір телімдік бағана қойылады.

22. Бағаналарда кеспеағаштың (мөлдектің) пайдалану алаңы ғана көрсетіледі. Жаппай кеспеағаштардың пайдалану алаңына:

1) көлеміне қарамастан орман өспеген учаскелер (батпақты жерлер, ағаш кесілуі, алаңқай жерлер және тағы басқа);

2) ағаш кесу ережесіне сәйкес бөлінетін тұқымдық алаңдар;

3) пісіп-жетілген бітік ағаштар арасында орналасқан қылқан және қатты жапырақты ағаш тұқымдарының орта жастағы және пісіп-жетіліп қалған орманының жас талдар учаскелері енгізілмейді. Пайдаланылмайтын учаскелер шекаралық ағаштардың сыртқы жағынан жеңіл белгі қойылып нысаналармен қаз-қалпында шектеледі.

Пайдаланылмайтын учаскенің алаңы учаскенің шекаралық сызықтарының өлшемдері негізінде айқындалады. Қажет болған жағдайда геодезиялық түсірім жүргізіледі.

23. Кеспеағаштарды біртіндеп және іріктеп кесуге, сондай-ақ күтіп-баптау мақсатында кесуге іріктеу кезінде орман өспеген учаскелер кеспеағаш алаңына енгізілмейді.

24. Жаппай кеспеағаш кесу үшін кеспеағаштар іріктеумен бір мезгілде ағаш кесу ережесіне сәйкес тұқымдықтарды іріктеу және қайта есептеу, тұқымдық топтар мен алаңқайларды қоршау жүргізіледі.

Топтық және жеке дара тұқымдықтар түріндегі тұқым шашқыштар діңіндегі қабыққа ептеп қана қызыл бояу жағылып, бояумен нөмірленеді. Тұқымдық алаңқайларды шектеу шекаралық ағаштардың сыртқы жағынан қабығына жеңіл белгі қою арқылы жүргізіледі.

25. Кеспеағаштар іріктеу кезінде далалық абрис (кескін) жасалып, онда:

1) ішкі нысаналардың орналасуы және олардың арасындағы қашықтық;

2) кеспеағаштың ораммен және нысана желісімен байланымы, шекаралық

және ішкі нысаналардың өлшемдері;

3) сызықтар румбалары;

4) сызықтардың өлшемдері, сондай-ақ геодезиялық түсірім кезінде сызықтардың румбалары көрсетіліп, кеспеағаш ішінде бөлінген пайдаланылмайтын алаңдар;

5) бағалау (таксациялау) телімдерінің шекарасы;

6) мөлдектердің, бағалау (таксациялау) телімдерінің нөмірлері;

7) қайта есептеу жолақтарының орналасуы;

8) әрбір мөлдек шегінде әрбір пайдалану және пайдаланылмайтын телімнің алаңы ;

9) тұқымдық топтардың, алаңқайлардың, шыбығы, жас талы бар учаскелердің орналасуы және олардың алаңы көрсетіледі.

Далалық абристің (кескіннің) негізінде кеспеағаштың сызбасы жасалады (сызбаны ресімдеу мысалдары осы Нұсқаулықтың 2-қосымшасындағы 1 және 2-сұлбаларда көрсетілген). Кеспеағаштар (мөлдектер) алаңдарын есептеу кезінде осы Нұсқаулықтың 4-қосымшасына сәйкес, ал таулы жағдайлар үшін - сызықтар көлбеулігіне жасалатын түзетулер осы Нұсқаулықтың 5-қосымшасына сәйкес нұсқамалар басшылыққа алынады.

26. Кесуге тағайындалған учаскелерді белгілеп алғаннан кейін кеспеағаштарға бағалау (таксациялау) жүргізіледі.

Бағалау (таксациялау) әдістемесі кеспеағаштың есепке алынуы мен алаңына байланысты болады.

Кеспеағаштарды іріктеу мен бағалаудың (таксациялаудың) барлық әдістерінде 1 гектарға шаққанда құрамы, орташа биіктігі, жасы және мөлшері көрсетіліп, шаруашылық тұрғыдан бағалы тұқымдардың өміршеңдік өсімі есепке алынады.

4. Ағаштарды кесуге тағайындау және оларды қайта есептеу

27. Ағаштарды кесуге алдын ала іріктеу барлық біртіндеп және іріктеп кесулер үшін, сондай-ақ орманды күтіп-баптау мақсатында кесу (жарықтандыруды, сиретуді және ағаштардың орташа диаметрі 8 см аз, ал Шығыс Қазақстан облысы Шығыс Қазақстан өңірінің мемлекеттік орман иеліктері бойынша 16 см аз өтпелі кесуді қоспағанда) және іріктеп санитарлық кесу (кеуіп қалған жас ағаштарды кесуден, желопырықты, жел сұлатпасын жоюдан, құлаған ағаштарды жинаудан басқа) үшін жүргізіледі. Кесуге іріктеп алынған ағаштарға 1,3 м биіктікте терең белгі салынады, ал диаметрі 8 см және одан да жуан ағаштарда (Шығыс Қазақстан облысы Шығыс Қазақстан өңірінің мемлекеттік орман иеліктері бойынша диаметрі 16 см және одан да жуан ағаштарда) сонымен

бірге тамыр мойны таңбалады.

28. Ағаштарды қайта есептеу тұқымдары, техникалық жарамдылық санаттары (сапасы) және табанының қалыңдығы: ағаштың орташа диаметрі 16 см-ден жуан болғанда - 4 см және ағаштың орташа диаметрі 16 см дейін болғанда - 2 см болатын жағдайларда жүргізіледі.

Диаметр 1,3 м биіктігінде өлшенеді. Тау жағдайында (еңістерде) 1,3 м биіктік ағашқа бүйір жағынан (еңістің көлбеуі бойынша) келген кезде жер бетінен белгіленеді. Диаметрлерді өлшеу бағыты күн көзіне және еңістің бағытына қатысты кездейсоқ болуға тиіс.

Қайта есептеуге табанының қалыңдығы 8 см, ал Шығыс Қазақстан облысы Шығыс Қазақстан өңірінің мемлекеттік орман иеліктері бойынша 16 см ағаштар ж а т а д ы .

29. Техникалық жарамдылығы (сапасы) бойынша ағаштар үш санатқа б ө л і н е д і :

1) кәделік ағаштар - діңнің тамыртақау бөлігінен алғанда кәделік сортименттердің жалпы ұзындығы 6,5 м және одан да ұзын ағаштар, ал биіктігі 20 м асатын ағаштарда - олардың биіктігінің кемінде үштен бірін құрайтын ағаштар ;

2) жартылай кәделік ағаштар - діңнің тамыртақау бөлігінен алғанда кәделік сортименттердің ұзындығы 2 м 6,5 м дейінгі және ағаштар, ал биіктігі 20 м асатын ағаштарда - 2 м олардың биіктігінің үштен біріне дейінгі ағаштар. Тамырын ашу қажет болған жағдайда кәделік сортименттердің ең қысқа ұзындығы кемінде 3 м болуға тиіс;

3) отындық ағаштар - діңнің тамыртақау бөлігінен алғанда кәделік сортименттердің ұзындығы кемінде 2 м немесе діңнің төменгі жартысында кемінде 3 м (тамырын ашу қажеттігін ескергенде) болатын ағаштар.

5. Сүрек босату үшін кеспеағашты алаңын есепке ала отырып бағалау (таксациялау)

30. Кесудің жаппай кеспеағаш тәсілі үшін кеспеағашты бағалау (таксациялау) тәсілі осы Нұсқаулықтың 6-қосымшасында көрсетілген шарттармен кеспеағаштың (мөлдектің) алаңына және рельефке байланысты болады.

Сексеуіл кеспеағаштарын бағалау (таксациялау) осы Нұсқаулықтың 36-тармағына сәйкес жүргізіледі.

31. Жаппай қайта есептеу кеспеағашта жүргізіледі, ал онда екі және одан да көп мөлдек болған жағдайда - осы Нұсқаулықтың 28-тармағында көзделген тәртіппен әрбір бағалау (таксациялау) телімі бойынша әрбір мөлдекте жеке жүргізіледі (мөлшерлі сұлбасы осы Нұсқаулықтың 2-қосымшасындағы 1-сұлбада

к ө р с е т і л г е н) .

Жаппай қайта есептеуді жүргізудің ерекшеліктері мынадай:

1) жаппай қайта есептеу 1,3 м биіктігінде ағаштарға тиісті белгі салып, өлшегіш айырмамен диаметрлерін өлшеу арқылы жүргізіледі, бұл жағдайда ағаштарға таңба соғылмайды;

2) телім, мөлдек немесе тұтастай алғанда кеспеағаш шегінде әрбір құраушы тұқым үшін өсіп тұрған ағаштардың - табанының қалыңдығы орташа үш мөлшерде болатын үш ағаштың биіктігі өлшенеді. Егер тұқымның қатысуы құрамда үш өлшемнен аспаса, табанының қалыңдығы орташа бір мөлшерде болатын осы тұқымның бес ағашы өлшенеді;

3) биіктікті өлшеу үшін ағаштар телім (кеспеағаш) алаңы бойынша біркелкі іріктеп алынады. Әрбір іріктеп алынған ағаштың диаметрі 1 см және биіктігі 0,5 м дейін дөңгелектеніп 1,3 м биіктігінде өлшенеді. Егер нысаналарда кесіп алынған ағаштар диаметрі мен биіктігі бойынша орта есеппен алғанда жақын болса, өлшеу үшін осы ағаштар пайдаланылуы мүмкін;

4) қайта есептеудің, ағаштардың, іріктеп алынған тұқымдықтардың биіктігін өлшеудің, өскін мен жас талдарды есепке алудың нәтижелері кесуге тағайындалған ағаштарды қайта есептеу ведомосына осы Нұсқаулықтың 7-қосымшасына сәйкес нысан бойынша жазылады.

32. Суыртпақтап қайта есептеу шекаралық сызықтарды және кеспеағаштың ұзын жағына қатар тартылған, ал онда екі және одан да көп мөлдек болған жағдайда - әрбір мөлдектің ұзын жағына қатар тартылған ішкі нысаналар бойымен осы Нұсқаулықтың 2-қосымшасындағы 2-сұлба мысалында отырғызылған ағаш жалдарында жүргізіледі. Кеспеағаштың нысанына, жергілікті жердің рельефіне және өсіп тұрған ағаштардың ерекшеліктеріне байланысты жолақтар бүкіл кеспеағашты (мөлдекті) қамтитын және сипаттайтын жағдайда оларды басқаша орналастыруға да жол беріледі.

Суыртпақтап қайта есептеу ерекшеліктері мынадай:

1) қайта есептелетін жалдардың саны және жалдардың ені тұтастай алғанда кеспеағаш (мөлдек) үшін оның еніне байланысты осы Нұсқаулықтың 8-қосымшасында көрсетілген шарттарға сәйкес белгіленеді;

2) суыртпақтап қайта есептеудің жиынтық алаңы кеспеағаштың (мөлдектің) жалпы алаңының кемінде 10 % құрауға тиіс;

3) егер шекаралық сызықтар орман пұшпағының, ағаш кесілген ескі жерлердің, кең соқпақтардың бойымен өтсе немесе бағалау (таксациялау) сипаттамасы мөлдектегі (телімдегі) осындай сипаттамадан өзгеше болатын бүлінген ағаштарға жанасса, онда оларды қайта есептеу жалдарын салу үшін пайдалануға жол берілмейді және тиісінше ішкі нысаналарда жалдардың саны немесе ені көбейеді;

4) ішкі нысаналар шекаралық сызықтардан шамамен тең қашықтықта орналасуға тиіс. Нысаналар арасындағы қашықтықтарда олардың арасындағы орташа қашықтықтың 20 пайызынан аспайтын мөлшерде айырмаға жол берілмейді. Ішкі нысаналар міндетті түрде ілу, ағаштарға белгі салу арқылы және ө л ш е г і ш п е н т а р т ы л а д ы ;

5) суыртпақтап қайта есептеу аландарын дұрыс белгілеу кеспеағашты осы әдіспен бағалау(таксациялау)дың дәлме-дәлдігін арттырудың негізгі шарттарының бірі. Жалдардың енін қайта есептеуді көзбен мөлшерлеп анықтауға ж о л б е р і л м е й д і ;

6) қайта есептелетін жалдың енін бақылап өлшеу өсіп тұрған ағаштардың көрінуіне қарай әрбір 20-40 м сайын жүргізіледі. Жалдардың шекарасы ағаштарға салынатын таңбалармен немесе жалдың бүкіл ұзындығы бойына белгілермен белгіленеді. Жалдың ені ұзындығы 2,5 м сырықпен өлшенуі мүмкін;

7) қайта есептеу жалының бұрыштарына телімнің нөмірі және қайта есептеу жалының ұзындығы көрсетілген қазықтар қағылады;

8) жалдардағы ағаштардың диаметрлері мен биіктіктерін өлшеу және өсу сипаттамасын анықтау жаппай қайта есептеудегі сияқты жүргізіледі. Қайта есептеу ведомосы әрбір мөлдекке жасалады, ал егер ол телімдерге бөлінген болса , онда осы Нұсқаулықтың 7-қосымшасына сәйкес нысан бойынша әрбір телімге жасалады.

6. Ағаштар саны мен дайындалған ағаш материалдарының мөлшерін ескере отырып сүрек босату үшін кеспеағаштарды бағалау (таксациялау)

33. Басты мақсатта пайдалану үшін біртіндеп және іріктеп кесуге бөлінген кеспеағаштарда кесуге тағайындалған ағаштар санын ескере отырып сүрек босату үшін, сондай-ақ орманды күтіп-баптау мақсатында кесуді және іріктеп санитарлық кесуді жүргізу үшін шекаралары кесілуге жататын ағаштардағы таңбалармен белгіленетін жолдарға (технологиялық дәліздерге) алдын ала өлшем ж а с а л а д ы .

34. Белгіленген енді жолдардағы ағаштарды тұқымдары және техникалық жарамдылық санаттары бойынша бөліп, оларға жаппай қайта есептеу жүргізіледі. Содан соң соқпақтарда кесуге ағаштар іріктеп алынып, олар тамыр мойнында таңбаланады және 1,3 м биіктігінде терең белгі салынады және қайта есептеу дәл осындай тәртіппен жүргізіледі. Кесуге белгіленген барлық ағаштарды қайта есептеудің және модельді ағаштардың биіктігін өлшеудің деректері кесуге тағайындалған ағаштарды қайта есептеу ведомостқа енгізіледі.

35. Кесудің жиілігі ағаш кесу ережесіне сәйкес белгіленеді және осы орман құрылымы бойынша кесуге дейінгі екпелердің жалпы қорына кесуге

тағайындалған сүректің (жолдар мен соқпақтарда) санына ара-қатынасымен а й қ ы н д а л а д ы .

36. 27-тармақта көрсетілген жағдайларда жарықтандыру, тазалау, сирету және өтпелі кесу жүргізу кезінде, сондай-ақ сексеуіл екпелерінде басты мақсатта пайдалану үшін кесу кезінде кесілуге тиіс сүрек мөлшерін алдын ала анықтап алу үшін көлемі екпелердің біртектілік дәрежесіне байланысты кеспеағаш алаңының 1 %-дан 3 %-ға дейін болуы мүмкін (екпелер біртекті болған сайын іріктеу пайызы солғұрлым аз болады) сынақ алаңдары алынады. Екпеағаш (мөлдек) көлемі 5 гектарға дейін болған жағдайда кемінде екі сынақ алаңы, кеспеағаш (мөлдек) көлемі 6-10 гектар болғанда - кемінде үш сынақ алаңы және 10 гектардан астам болған жағдайда - оларды кеспеағаш (мөлдек) бойынша біркелкі орналастырып әрбір 10 гектарға бір сынақ алаңынан алынады. Қал-қалпындағы сынақ алаңдары сынақ алаңының бұрыштарына орнатылатын биіктігі 0,5 м қазықтармен белгіленеді. Қазықтарға «СА» (сынақ алаңы) деген жазба жасалады.

Сынақ алаңында ағаштарды іріктеу, кесу және дайындалған сүректі сортименттерге бөлу жүргізіледі. Сынақ алаңын пысықтау деректері кеспеағаштың (мөлдектің) бүкіл алаңына көшіріледі.

37. Кесудің басқа тәсілдерінде де, сондай-ақ кесуге диаметрі кемінде 8 см ағаштар тағайындалатын кеспеағаштарды біртіндеп, іріктеп кесуге және орманды күтіп-баптау мақсатында кесуге іріктеу кезінде кесілуге тиіс жіңішке сүректің қоры дәл осындай тәртіппен айқындалады.

38. Босатылатын сүректі дайындалған ағаш материалдарының мөлшері бойынша есепке алу кезінде дайындалуға тиіс сүректің қоры алдын ала көз мөлшерімен айқындалады. Қажет болған жағдайларда кеспеағаш (мөлдек) алаңының 3-5 % қамтитын сынақ алаңдары алынуы мүмкін. Сынақ алаңдарының деректері кейіннен кеспеағаштың (мөлдектің) бүкіл алаңына көшіріледі.

Дайындалған ағаш материалдарының түпкілікті есебі нақты дайындау деректері бойынша (кеспеағаштарда немесе төменгі қоймаларда) жүргізіледі.

7. Кеспеағаштарды материалдық және ақшалай бағалау (таксациялау)

39. Кеспеағаштарды (мөлдектерді) бағалау (таксациялау) бойынша жалпы н ұ с қ а у л а р :

1) кеспеағаштарды (мөлдектерді) материалдық бағалау (таксациялау) кезінде сүректің жалпы қоры ол кәделік және отындық бөліктерге, ал қажет болған жағдайларда ұшарбасының жарамды бөлігіне бөлініп айқындалады. Кәделік сүрек ірілік (ірі, орташа, ұсақ) санаттары бойынша бөлінеді. Өрім талдардың орташа көлемі есептеп шығарылады;

2) түбірімен босатылатын сүректі, сондай-ақ арзанқолды сүрек ресурстарын

ақшалай бағалау (таксациялау) түбірімен босатылатын сүрек үшін ақының қолданыстағы базалық ставкаларының негізінде әрбір кеспеағаш (мөлдек) бойынша жүргізіледі;

3) материалдық-ақшалай бағалау (таксациялау) ведомосында қалыңдық сатылары бойынша көлемдер 0,01 м кубқа дейін дөңгелектеп есептеледі, ал мөлдек бойынша жалпы қорытындылар 1 м кубқа дейін дөңгелектенеді, сүректі ақшалай бағалау (таксациялау) 1 теңгеге дейін дәлдікпен жүргізіледі;

4) кеспеағаштарды материалдық бағалау (таксациялау) кезінде «Қазақстан ормандарын бағалауға (таксациялауға) арналған нормативтер», 2 бөлім: «Қазақстан ормандарына арналған сортименттік және тауарлық кестелер» анықтамалығында (Қайнар, 1987) жарияланған сортименттік және тауарлық кестелер пайдаланылады.

40. Жаппай және суыртпақтап қайта есептеу материалдарын өңдеудің ерекшеліктері:

1) кесуге тағайындалған ағаштарды қайта есептеу ведомосынан тұқымдары, қалыңдық сатылары және техникалық жарамдылық санаттары бойынша кеспеағаштағы (мөлдектегі) ағаштар саны осы Нұсқаулықтың 9-қосымшасына сәйкес нысан бойынша жаппай, суыртпақтап қайта есептеу кезінде Материалдық-ақшалай бағалау (таксациялау) ведомосына көшіріп жазылады. Бұл ретте жартылай кәделік ағаштар саны кәделік және отындық болып тепе-тең бөлінеді;

2) қайта есептеу ведомосында келтірілген ағаштар биіктігін өлшеу негізінде басым тұқым үшін өлшем жасалған қалыңдықтың әрбір сатысы бойынша, ал қалған құраушы тұқымдар үшін - қалыңдықтың орташа сатысы бойынша орташа арифметикалық биіктіктер есептеп шығарылады.

Биіктіктер мен диаметрлердің ара-қатынасы бойынша биіктіктер разрядтары кестелерінің көмегімен өлшенген қалыңдық сатыларының әрқайсысының биіктігі разряды айқындалады. Тұқым бойынша орташа разряд қалыңдық сатылары бойынша разрядтардың орташа арифметикалық разряды ретінде белгіленеді.

Ағаштарды қайта есептеу қабат-қабат бойынша жүргізілетін күрделі ағаш шоғырларында биіктік разрядтары да қабат-қабат бойынша, ал қажет болған жағдайларда - жас өлшемдері бойынша айқындалады;

3) сорттар мен сортименттер бойынша ірілік санаты шегінде кәделік сүректің, технологиялық ағаштардың, отындық ағаштардың, ағаштың ұшар басы қалдықтарының, өтімді бөліктерінің жалпы қоры, өнімі биіктіктердің тиісті разрядының сортименттік кестелерінің деректерін ағаштар санына көбейту арқылы әрбір мөлдек пен тұқым бойынша айқындалады;

4) жалдарды қайта есептеу материалдарын өңдеу кезінде сүректі материалдық бағалау (таксациялау) жаппай қайта есептеу кезіндегі сияқты жүргізіледі. Қайта

есептеу алаңынан кеспеағаш (мөлдек) алаңына көшу үшін ауыстыру коэффициенті (0,01-ге дейін дөңгелектеп) есептеледі, ол кеспеағаштың (мөлдектің) пайдалану алаңын (тұқымдық шоқ ағаштар мен белдеулер алаңынсыз) қайта есептеу алаңына бөлу жолымен айқындалады. Әрбір тұқым бойынша қорытындылар аудару коэффициентіне көбейтіледі және осылайша тұтастай алғанда кеспеағаш (мөлдек) үшін барлық көрсеткіштер бойынша көлемдер есептеп шығарылады. Ақшалай бағалау (таксациялау) жүргізілгенге дейін мөлдек бойынша көлемдерден қалдырылатын тұқымдықтар және тұқымдық топтардағы ағаштар қоры алып тасталады;

5) мөлдектегі өрім талдың орташа мөлшері (қажет болған жағдайда) дің сүрегінің өнімді қорын қайта есептеу діндерінің санына бөлуден жеке қаралатын мөлшер ретінде есептеледі;

6) жаппай емес басты мақсатта пайдалануға кесуге, орманды күтіп-баптау мақсатында кесуге және іріктеп санитарлық кесуге бөлінген кеспеағаштарда (мөлдектерде) мөлдектегі (телімдегі) іріктеп алынатын сүректің қоры б-бөлімге сәйкес кесуге тағайындалған ағаштарды қайта есептеу деректері бойынша айқындалады. Материалдарды одан әрі өңдеу жаппай және суыртпақтап қайта есептеу сияқты тәртіппен жүргізіледі;

7) біртіндеп ұзақ мерзімді кесу кеспеағаштарында алдымен жаппай кесу үшін жалдарды қайта есептеу кезіндегі сияқты қалыңдық сатылары бойынша жалпы қоры мен оның сортименттік құрылымы айқындалады. Жалпы қоры мен қабылданған кесу жиілігі бойынша кесуге жататын сүрек көлемі есептеп шығарылады, оған қалыңдығы жоғары сатылардағы ағаштар енгізіледі. Сүректің қалған бөлігі (неғұрлым төмен сатылары) кесуге жатпайды. Қайта есептеу жалдарында алынған қалыңдық сатылары кесуге белгіленген ағаштар үшін ірілік және отындық ағаш сатылары бойынша кәделік сүректің жалпы қоры, өнімі туралы деректер мөлдек (телім) алаңына аударылады.

8. Кеспеағаштар іріктеу мен бағалау (таксациялау) жөніндегі жұмыстардың дәлме-дәлдігіне қойылатын талаптар және сапасын бақылау

41. Кеспеағаштарды іріктеу және бағалау (таксациялау) жөніндегі жұмыстардың сапасын бақылау оларды орындау барысында да, олар аяқталғаннан кейін де жүргізіледі. Бақылау нәтижесінде:

1) іріктелген кеспеағаш қорының есепті кеспеағашқа және тұқымдар топтары, пайдалану түрлері және мемлекеттік орман қорының санаттары бойынша сүрек босатудың белгіленген көлемдеріне сәйкестігі;

2) Орман кесу ережесі талаптарының сақталуы;

3) кеспеағашты (мөлдекті) бағалау (таксациялау) әдісін таңдаудың дұрыстығы ;

4) нақты жұмыстардың және іріктеу материалдарын техникалық ресімдеудің сапасы ;

5) анықтамалық-нормативтік материалдарды (биіктік разрядтарының қосымша кестелерін, сортименттік және тауарлық кестелерді) таңдау мен қолданудың дұрыстығы анықталады.

42. Кеспеағаштарды іріктеу және бағалау (таксациялау) жөніндегі жұмыстарды тексеруді орманшылық өкілінің қатысуымен мемлекеттік орман иеленуші саны бойынша кеспеағаштардың кемінде 5 % және әрбір орманшылық бойынша 3 %-ында, бірақ кемінде 2 кеспеағашта жүргізеді.

Тексеру нәтижелері бойынша осы Нұсқаулықтың 10-қосымшасына сәйкес нысан бойынша кеспеағаштарды іріктеу мен бағалауды (таксациялауды) тексеру актісі жасалады.

Жұмыс мынадай жағдайларда:

1) кеспеағашты іріктеу Орман кесу Ережесін бұза отырып жүргізілген;
2) жаппай және жалдарды қайта есептеу деректері кеспеағаштағы кәделік сүректің жалпы қоры және қоры бойынша тексеру деректерімен алшақтығы 10 % асып кеткен ;

3) нысана саны осы Нұсқаулықта көзделген мөлшерден аз болған;
4) орташа биіктіктер мен диаметрлердің дұрыс айқындалмауына (7 % және одан көп қателікпен), ағаштардың техникалық жарамдылық санатына қате бөлінуіне (олардың санында 12 % және одан да көп қателікпен) жол берілген;

5) іріктелген кеспеағаштарды табиғи күйінде ресімдеу қанағаттанарлықсыз болған (шекаралардың түсініксіздігі, бағандардың немесе оларда жазулардың болмауы) ;

б) кеспеағаштарды жаппай емес кесуге және орманды күтіп-баптау мақсатында кесуге іріктеу кезінде:

іріктелетін сүректің қоры 10 %-дан астам алшақтықта болған;
ағаштарды кесуге (қате тағайындалған және қате қалдырылған) кесуге жататын ағаштардың жалпы санына 10 %-дан астам мөлшерде дұрыс іріктеп алынбаған жағдайларда қанағаттанарлықсыз деп танылады.

43. Тексеру нәтижелеріне байланысты мемлекеттік орман иеленуші кеспеағаштарды іріктеу және бағалау (таксациялау) бойынша материалдарға түзету енгізеді немесе жұмыс қайтадан орындалады.

9. Кеспеағаш қоры бойынша құжаттама

44. Осы Нұсқаулыққа сәйкес жасалған кеспеағаштардың далалық абристері, ағаштарды қайта есептеу, биіктіктерді өлшеу, өскіндерді есепке алу және басқа да ведомостар, материалдық-техникалық бағалау (таксациялау) ведомостары мемлекеттік орман иеленушіде сақталады.

Көрсетілген құжаттардан басқа екі данада мыналар жасалады:

1) пайдалану түрлері бойынша жылдық іріктеу альбомдарына кітапша етіп тігілетін кеспеағаштар сызбалары, олардың бір данасы орманшылықта, екіншісі мемлекеттік орман иеленушіде сақталады;

2) осы Нұсқаулықтың 11-қосымшасына сәйкес нысан бойынша кезекті жылдық кеспеағаштың ведомосы, оның бір данасы орманшылықта, екіншісі мемлекеттік орман иеленушіде сақталады.

45. Мемлекеттік орман иеленуші өзінің жоғары тұрған ұйымына осы Нұсқаулықтың 12-қосымшасына сәйкес Кезекті жылдық кеспеағаштың жиынтық ведомосын б е р е д і .

46. Планшеттер мен бағалау (таксациялау) сипаттамаларына Ағымдағы өзгерістерді енгізу жөніндегі нұсқаулыққа сәйкес орман орналастыру, орман қорының мемлекеттік есебі және мемлекеттік орман кадастры материалдарына қажетті өзгерістер мен жазбалар енгізіледі.

47. Осы Нұсқаулықтың 13-қосымшасына сәйкес нысан бойынша Орман шығысы кітабын мемлекеттік орман иеленуші жүргізеді, сондай-ақ ол орманшылықтарда жүргізіледі.

Мемлекеттік орман қоры
учаскелерінде кеспеағаштар
іріктеу және оларды бағалау
жөніндегі нұсқаулыққа
1-қосымша

орманшылығы бойынша

20__ жылға арналған кеспеағаштар

іріктеу жоспары

Орам нөмірі	Телім нөмірі	Тұқым топтары	Кесу тәсілі	Іріктеуге жатады			Кеспеағаштар іріктеліп отырған ағаш дайындаушының атауы
				алаңы, гектар	кор, м ³		
					жалпы	соның ішінде жарамды	
1	2	3	4	5	6	7	8

Мемлекеттік орман қорының санаты _____

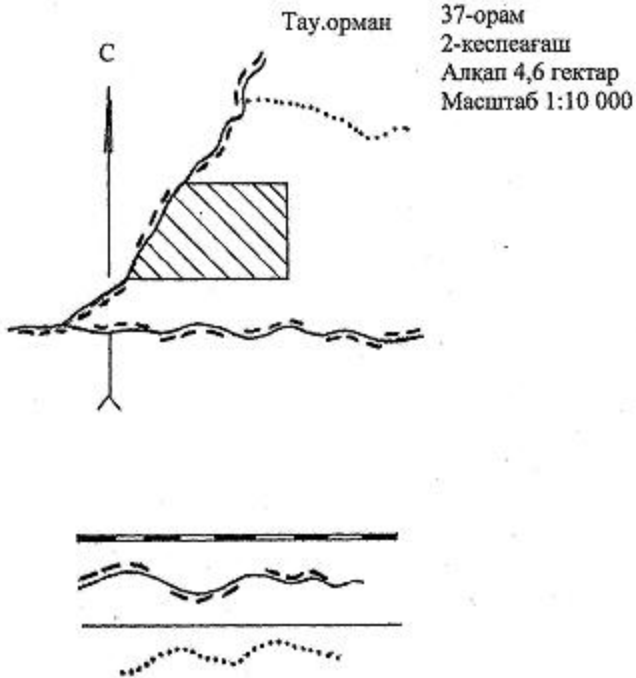
Мемлекеттік орман қоры
учаскелерінде кеспеағаштар

іріктеу
жөніндегі
2-қосымша

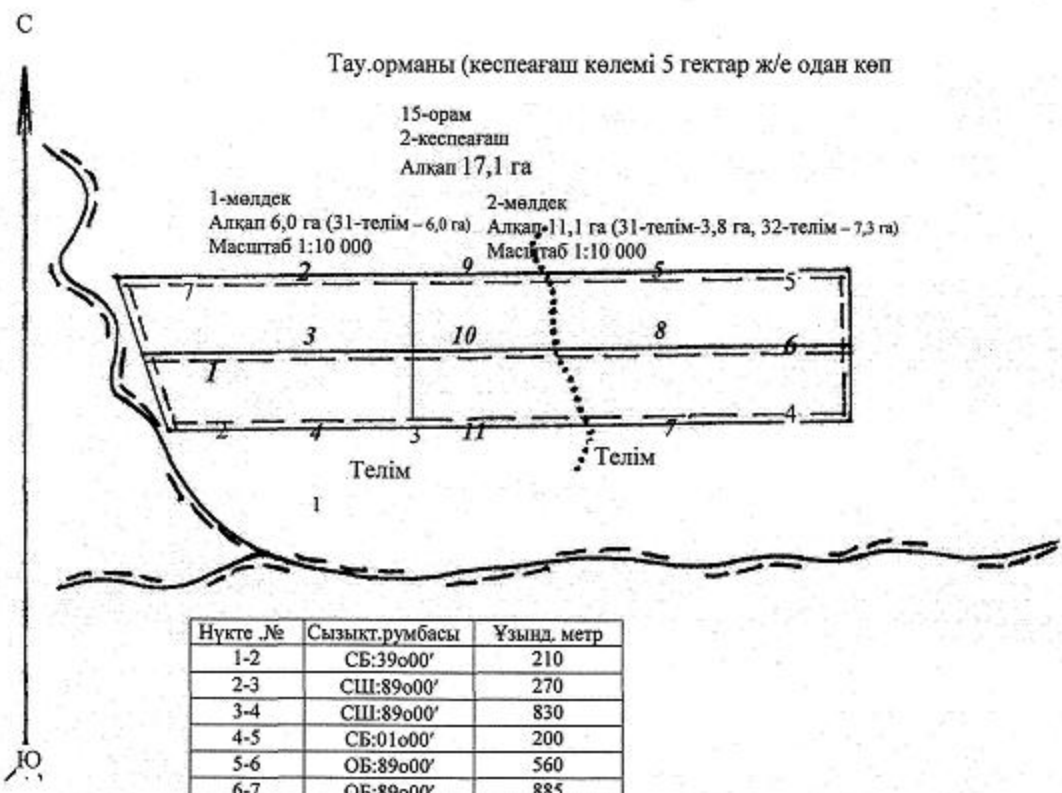
және
нұсқаулыққа

оларды

бағалау

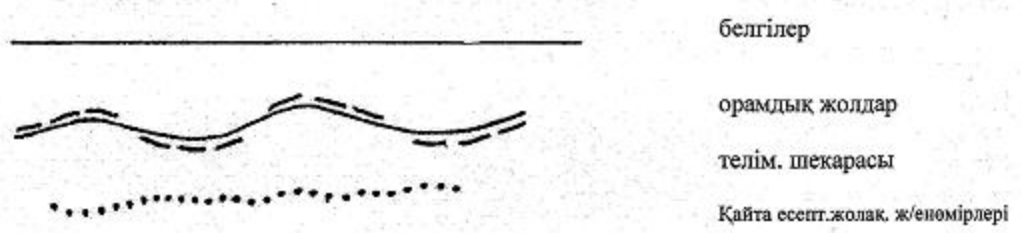
1-сұлба. Жазық орман және жазық шоқ ормандар абрисі

Нүкте .№	Сызықт.румбасы	Ұзынд. метр
1-2	СБ:39о00'	210
2-3	СШ:89о00'	270
3-4	СШ:89о00'	830
4-5	СБ:01о00'	200
5-6	ОБ:89о00'	560
6-7	ОБ:89о00'	885
7-2	ОШ:17о00'	205

Кеспе-ағаш №	Мөлдек №	Телім №	Қайта есептеу жолақтары				
			Жолақ №	Ұзынд, метр	ені, метр	алқап, гектар	
2	1	31	1	205	10	0,205	
			2	325	10	0,325	
			3	300	10	0,300	
			4	270	10	0,270	
	Мөлдек бойынша жиынды					1,100	
	2	2	32	5	375	10	0,375
				6	200	10	0,200
				7	310	10	0,310
				8	340	10	0,340
		Жиынды					1,225
		31	31	9	185	10	0,185
10				220	10	0,220	
11	250			10	0,250		
Жиынды					0,655		
Мөлдек бойынша жиынды					1,880		
Кеспеағаш бойынша жиынды					2,980		

ШАРТТЫ БЕЛГІЛЕР

2-сұлба. Қайта есепт. жолағы бөлген мөлдект. бөлінген кеспеағаш абрисі

Мемлекеттік орман қоры
учаскелерінде кеспеағаштар

іріктеу және оларды бағалау
жөніндегі нұсқаулыққа
3-қосымша

Мемлекеттік орман қорында кеспе ағашына жазба салу тәртібі

Жазба	үлгілері:
кеспеағаштар үшін	мөлдектер үшін
2 5 - 3	2 5 - 8
ЖК - 2 0 0 4	ЖК - 2 0 0 4
2 - 6 , 3	1 (3) - 1 , 7
1-ші жол - айналым мен телім нөмірі;	
2-ші жол - шара түрі (жаппай кесу) және кесу жылы;	
3-ші жол - кеспеағаш нөмірі және алаңы, гектар (жақшада - мөлдек нөмірі).	
Шаралар атауларында мынадай негізгі қысқартулар қабылданды:	
Жаппай кесулер	- ЖК
Біртіндеп кесу	- БК
Біртіндеп екі мәрте кесу	- БЕК
Жолақтап біртіндеп кесу	- ЖБК
Іріктеп ерікті кесу	- ІЕК
Жаппай санитарлық кесу	- ЖСК
Іріктеп санитарлық кесу	- ІСК
Қайта жаңартып кесу	- ҚЖК
Жарықтандыру	- ЖТ
Тазарту	- Тз
Сирету	- Ср
Өтпелі кесу	- Өтк

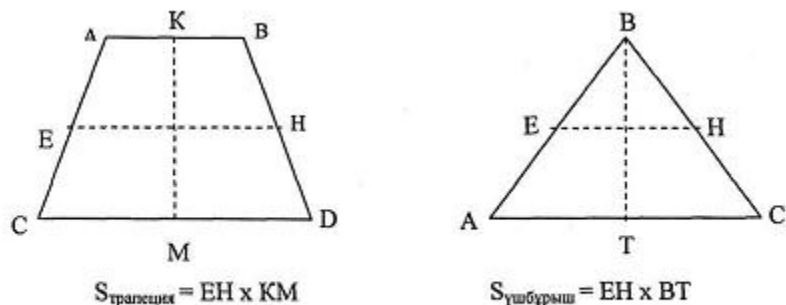
Басқа мақсатта ағаш кесу - БМК

Мемлекеттік орман қоры
учаскелерінде кеспеағаштар
іріктеу және оларды бағалау
жөніндегі нұсқаулыққа
4-қосымша

Телімдер мен мөлдектер алқаптарын есептеу техникасы

Дұрыс пішінді (тік үшбұрыш, трапеция және басқалар түрінде) кеспеағаштар (мөлдектер) алқаптарын есептеу жалпы қабылданған тәсілмен жүзеге асырылады

(3 - с у р е т) .

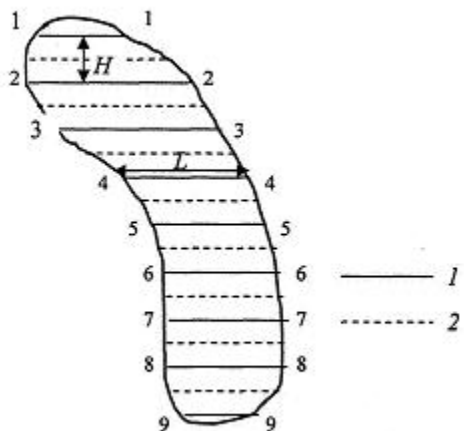

3-сурет. Трапеция мен үшбұрыш көлемін анықтау

Дұрыс емес пішінді кеспеағаштар (мөлдектер) мен телімдердің алқабы екі түрлі тәсілмен: квадрат торлар түріндегі палеткамен немесе параллель сызықтары бар палеткамен есептеледі.

Квадрат торлар түріндегі палетканы пайдаланғанда өлшеніп отырған учаскенің шекарасына енетін мөлшері 1 см^2 және 1 мм^2 квадраттар саны есептеледі. Бұл сан 1 см^2 және 1 мм^2 гектарлар санына көбейтіледі. Алқап гектармен осылай анықталады.

Параллель сызықтар түріндегі палетканы пайдалану неғұрлым тиімді. Ол калькада немесе айтарлықтай тұнық қағазда сызылады. Палетка сызықтары арасындағы қашықтық 8 мм (4-сурет).

4-сұлба. Дұрыс емес пішінді учаскенің алқабын анықтау сұлбасы:
 1 — трапециялар мен үшбұрыштардың орта сызықтары (палетка сызықтары),
 2 — шартты трапециялар мен үшбұрыштардың сызықтары (көрнекілік үшін көрсетілген),

H — орта сызықтар арасындағы қашықтық (палетка қадамы),

L — телім нобайымен шектелген палетка сызықтарының ұзындығы.

$$S_{\text{телім}} = (l_{1-1} + l_{2-2} + l_{3-3} + \dots + l_{9-9}) \times h$$

Палетка телім сызбасына сызықтар учаскенің ұзын білігіне шамамен қатар

өтетіндей етіп қойылады. Өлшеуін-циркульдің немесе сызғыштың көмегімен палетканың учаске шегіндегі әрбір сызығы қиындысының ұзындығы анықталады (учаске шегіндегі сызықтардың саны 5-тен кем болмауға тиіс. Қиындылардың осы ұзындықтарының сомасы 0,1-ге дейін дөңгелектеніп, 0,8 ге және гектарлар 1 см² санына көбейтіледі. Сөйтіп, алқаптың гектары алынады.

Гектар 1 см² саны абрис масштабына байланысты:

масштаб 1:10 000 - 1 см² - 1 га,

масштаб 1:20 000 - 1 см² - 4 га,

масштаб 1:25 000 - 1 см² - 6,25 га.

Содан соң кеспеағаштағы (мөлдектегі) барлық учаскелер бойынша есептелген алқаптардың сомасы анықталады. Ол кеспеағаштың (мөлдектің) алқабымен салыстырылады. Жол беруге болмайтын 2 % астам қиғаштық орын алса, қателік іздестіріледі. Жол берілетін 2% дейін мөлшердегі қиғаштық кеспеағаштың (мөлдектің, телімнің) әрбір жеке учаскесінің алқабына теп-тең қосылады.

Мемлекеттік орман қоры
учаскелерінде кеспеағаштар
іріктеу және оларды бағалау
жөніндегі нұсқаулыққа
5-қосымша

Сызықтар көлбеуіне арналған түзетулер кестесі, м

Көлбеу бұрышы градус	Қашықтық									
	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100
4	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2
5	0,0	0,0	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,4
6	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5
7	0,1	0,1	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	0,6	0,7	0,7
8	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0
9	0,1	0,2	0,4	0,5	0,6	0,7	0,9	1,0	1,1	1,2
10	0,2	0,3	0,5	0,6	0,8	0,9	1,1	1,2	1,4	1,5
11	0,2	0,4	0,6	0,7	0,9	1,1	1,3	1,5	1,7	1,8
12	0,2	0,4	0,7	0,9	1,1	1,3	1,5	1,7	2,0	2,2
13	0,3	0,5	0,8	1,0	1,2	1,5	1,8	2,1	2,3	2,6
14	0,3	0,6	0,9	1,2	1,5	1,8	2,1	2,4	2,7	3,0
15	0,3	0,7	1,0	1,4	1,7	2,0	2,4	2,7	3,1	3,4
16	0,4	0,8	1,2	1,5	1,9	2,3	2,7	3,1	3,5	3,9
17	0,4	0,9	1,3	1,7	2,2	2,6	3,1	3,5	3,9	4,4
18	0,5	1,0	1,5	2,0	2,4	2,9	3,4	3,9	4,4	4,9

19	0,5	1,1	1,6	2,2	2,7	3,3	3,8	4,4	4,9	5,4
20	0,6	1,2	1,8	2,4	3,0	3,6	4,2	4,8	5,4	6,0
21	0,7	1,3	2,0	2,7	3,3	4,0	4,6	5,3	6,0	6,6
22	0,7	1,5	2,2	2,9	3,6	4,4	5,1	5,8	6,6	7,3
23	0,8	1,6	2,4	3,2	4,0	4,8	5,6	6,4	7,2	7,9
24	0,9	1,7	2,6	3,5	4,3	5,2	6,1	6,9	7,8	8,8
25	0,9	1,9	2,8	3,7	4,7	5,6	6,6	7,5	8,4	9,4
26	1,0	2,0	3,0	4,0	5,1	6,1	7,1	8,1	9,1	10,1
27	1,1	2,2	3,3	4,4	5,4	6,5	7,6	8,7	9,8	10,9
28	1,2	2,3	3,5	4,7	5,9	7,0	8,2	9,4	10,5	11,7
29	1,2	2,5	3,8	5,0	6,3	7,5	8,8	10,0	11,3	12,5
30	1,3	2,7	4,0	5,4	6,7	8,0	9,4	10,7	12,1	13,4
31	1,4	2,9	4,3	5,7	7,1	8,6	10,0	11,4	12,9	14,3
32	1,5	3,0	4,6	6,1	7,6	9,1	10,6	12,2	13,7	15,2
33	1,6	3,2	4,8	6,5	8,1	9,7	11,3	12,9	14,5	16,1
34	1,7	3,4	5,1	6,8	9,5	10,3	12,0	13,7	15,4	17,1
35	1,8	3,6	5,4	7,2	9,0	10,8	12,7	14,5	16,3	18,1
36	1,9	3,8	5,7	7,6	9,5	11,5	13,4	15,3	17,2	19,1
37	2,0	4,0	6,0	8,1	10,1	12,1	14,1	16,1	18,1	20,1
38	2,1	4,2	6,4	8,5	10,6	12,7	14,8	17,0	19,1	21,2
39	2,2	4,5	6,7	9,9	11,1	13,4	15,6	17,8	20,1	22,3
40	2,3	4,7	7,0	8,4	11,7	14,0	16,4	18,7	21,1	23,4

Мысал. Өлшенген сызықтың ұзындығы 146 м, көлбеу бұрышы 20 градус 100 м сызыққа түзету 6,0 м құрайды.
40 м 2,4 м
6 м 0,36 м
146,0 м 8,76 м

Осыдан келіп сызықтың жазықтық жалғасы $146,0 \text{ м} - 8,8 \text{ м} = 137,2 \text{ м}$ теңеледі

Мемлекеттік орман қоры
учаскелерінде кеспеағаштар
іріктеу және оларды бағалау
жөніндегі нұсқаулыққа
б-қосымша

Кеспеағашты бағалау (таксациялау) әдісін таңдауға арналған шарттар

Кеспеағаштарды бағалау (таксациялау) әдісі	(Кеспеағаш (мөлдек) алаңы, гектар	Қолдану шарттары
Жаппай қайта есептеу	10	гектарға дейін	Жазықтағы ормандар
Суыртпақтап есептеу	10	гектардан астам	Жазықтағы ормандар
Жаппай қайта есептеу	5	гектарға дейін	Таулы ормандар
Суыртпақтап есептеу	5	гектардан астам	Таулы ормандар

Мемлекеттік орман қоры
 учаскелерінде кеспеағаштар
 іріктеу және оларды бағалау
 жөніндегі нұсқаулыққа
 7-қосымша

Кесуге тағайындалған ағаштарды қайта есептеу ведомосы

Мемлекеттік орман иеленуші _____, _____
 _____ орманшылығы, мемлекеттік орман қорының
 санаты _____, басым тұқым _____
 _____, орам № _____, кеспеағаш № _____, мөлдек № _____
 _____, бағалау телімі № _____, кеспеағаштың (мөлдектің) пайдалану алаңы _____
 _____ гектар. Кесу түрі _____, кесу тәсілі _____.
 Қайта есептеу: жаппай, суыртпақтап (керегі сызылсын).
 Жалдар № _____, жалдар ұзындығы _____ м, жалдар ені _____. Өскін:
 құрамы _____, 1 гектарға саны _____ мың дана., өскіннің
 орташа биіктігі _____ м. Тұқымдық алаңдар саны _____ дана.,
 олардың алаңы _____ гектар.
 Орманды қалпына келтіру тәсілі _____. Тазалау
 тәсілі _____

Қалыңдық табаны см	Тұқымдар бойынша, ағаштар саны, дана						Биіктік разрядтарын анықтауға арналған модельдік ағаштар			
	шырша			қайың			тұқым	1 см дейін дөңгелектенген диаметр	0,5 м дейін дөңгелектенген биіктік	Биікті разряд
	кәделік	жартылай кәделік	отындық	кәделік	жартылай кәделік	отындық				
8										
12										
16										
20										
т. б. жиыны										

Уақыты _____ Қайта есептегендер _____

*Бағандар сүректіңде қанша тұқым болса, сонша рет қайталанады

Мемлекеттік орман қоры
 учаскелерінде кеспеағаштар
 іріктеу және оларды бағалау
 жөніндегі нұсқаулыққа
 8-қосымша

1 м ³ үшін төлем, теңге									
Мөлдектегі сүректің жалпы құны, теңге									

КЕСТЕНІҢ ЖАЛҒАСЫ

Кәделік діндер көлемі, м ³				Ағаш діндерінің көлемі, м ³				Сондай-ақ ұшарбасты өнімді бөлім ³
Отындық ағаш	өнімді сүрек, жиыны	қалдықтар	барлығы	Технологиялық ағаш	Отындық ағаш	қалдықтар	барлығы	
	Биіктік разряды _____							

Уақыты _____ Бағалауды жүргізген _____
Мемлекеттік орман қоры
учаскелерінде кеспеағаштар
іріктеу және оларды бағалау
жөніндегі нұсқаулыққа
10-қосымша

Кеспеағаштарды іріктеу мен бағалауды (таксациялауды) тексеру актісі

Мемлекеттік орман иеленуші _____
орманшылығы. _____

—
Тексеруді _____ катысуымен
жүргізген _____

Орам № _____, кеспеағаш № _____, мөлдек № _____, пайдалану түрі _____
_____, кесу тәсілі _____

Заттай ресімдеу сапасы _____

Іріктеудің қолданыстағы ережесіне сәйкестігі _____

Ескертпе: еспеағашты бағалау (таксациялау) телімдеріне бөлу туралы _____

_____ бағалау нысаналарының саны туралы суыртпақтап қайта

есептеу алаңының пайызы туралы _____

Материалдық және ақшалай бағалау туралы _____

	Жаппай немесе суыртпақтап қайта есептеу кезіндегі	Кеспеағаштағы (мөлдектегі) қор, м ³
--	---	--

Көрсеткіштер	Алаңы, гектар	ағаштардың жалпы саны, дана					Төлем:		
		соның ішінде		барлығы				соның ішінде тұқымдар бойынша	
								Қарағай *	Қайың *
							кәделік		

		барлығы	кәделік	ағаштық	кәделік	технологиялық ағаш	отындық ағаш	технологиялық ағаш	өлшем теңге
--	--	---------	---------	---------	---------	--------------------	--------------	--------------------	-------------

Іріктеу деректер ә
Тексеру деректері
Алшақтық, %
Ерекше ескертпелер Қолдар: _____
Бағандар сүректіңде қанша тұқым болса,
сонша рет қайталады
Мемлекеттік орман қоры
учаскелерінде кеспеағаштар
іріктеу және оларды бағалау
жөніндегі нұсқаулыққа
11-қосымша

Кезекті жылдық кеспеағаштың 20__ жылға арналған ведомосы

Облысы _____, мемлекеттік орман
иеленуші _____, _____ орманшылығы.

р/с №	орам нөмірі	кеспе ағаш нөмірі	мөлдек нөмірі	телім нөмірі	алаң, гектар	пайдалану түрі	басым тұқым	тұқым
-------	-------------	-------------------	---------------	--------------	--------------	----------------	-------------	-------

кестенің жалғасы

Қор, м ³							кеспе ағаштың жалпы пайдаланатын жолдан қашықтығы
кәделік	технологиялық ағаш	отындық ағаш	жиыны	одан басқа, ұшарбасы өнімі	қалдықтар	барлығы	

кестенің жалғасы

Төлемақы мөлшері, теңге					Өскін		тұқымдық топтардағы немесе алаптардағы тұқымдықтар мен ағаштар саны	тұқымдық алаптар алаңы	тазалау тәсілі	қалпын келтіру тәсілі
кәделік	технологиялық ағаш	отындық ағаш	ұшарбас өнімі	жиыны	алаңы, гектар	1 гектарға саны, дана				

Орманшы _____

Мемлекеттік орман қоры
учаскелерінде кеспеағаштар
іріктеу және оларды бағалау
жөніндегі нұсқаулыққа
12-қосымша

**Іріктелген кеспеағаштардың 20__ жылға арналған жиынтық ведомосы _____
облысының _____
_____ мемлекеттік орман иеленушісі бойынша**

орманшылық атауы	пайдалану түрі	басым тұқым	Қор, м ³				Төлемақы мөлшері, теңге
			кәделік	технологиялық ағаш	отындық ағаш	жиыны	

Мемлекеттік орман қорының санаты _____
Басшы _____
20__ жылғы «__» _____
Мемлекеттік орман қоры
учаскелерінде кеспеағаштар
іріктеу және оларды бағалау
жөніндегі нұсқаулыққа
13-қосымша

Орман шығысының кітабы

Облысы _____ Мемлекеттік орман иеленуші _____

р/с №	орманшылық	орам нөмірі	кеспеағаш нөмірі	мөлдек нөмірі	босатуға негіздеме	Ағаш кесу билеті		ағаш дайындаушы	басым тұқым
						уақыты	нөмірі		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

кестенің жалғасы

_____	Ағаш кесу билеті бойынша босатуға рұқсат етілді (алымы) және нақты дайындалғаны (бөлгіші)
-------	---

тұқым	кесу тәсілі	аланы, гектар	кәделік	технологиялық ағаш	отындық ағаш	жиыны	сондай-ақ ұшарбас пен шөпшек өнімі	қалдықтар	барлығы
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20

кестенің жалғасы

бағалау құны, теңге	куәландыру актісінің уақыты	Мерзімі кейінге қалдырылған кесілмеген ағаш		Тасып әкетілмеген сүректің қалдығы, м ³			ескертпе
		гектар	м ³	кәделік	технологиялық ағаш	отындық ағаш	
21	22	23	24	25	26	27	28

Мемлекеттік орман қорының санаты _____

Пайдалану түрі _____

Ескертпе: Кітапты мемлекеттік орман иеленуші әрбір жылдың кеспеағаштары бойынша жеке-жеке жүргізеді. Мерзімінен бұрын кесу, сондай-ақ сүректі қосымша босату ол бөлінген жылғы кеспеағаш қоры есебіне ескеріледі. Кітап мемлекеттік орман қорының санаттары бойынша, ал олардың шегінде - пайдалану түрлері (басты мақсатта пайдалану, аралық пайдалану, басқа да кесулер) бойынша толтырылады. Қорытындылары жылдар бойынша шығарылады.

Мерзімі кейінге қалдырылған кесілмеген ағаштарды кесуге беру туралы деректер орман шығысы кітабына енгізіледі, бұл ретте ескертпеде тиісті жазбаға қарсы тұста куәландыру актісінің уақыты, кем кесілген ағаш жылы және кітаптағы жазбаның реттік нөмірі көрсетіледі.

Қалған сүректі (25-27-бағандар) тасып әкету кезінде ескертпеде тиісті белгілер қойылады.